

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота магістра
з теми

**ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА**

Виконала: студентка II курсу,
групи ММ1-М19z
Спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Кравчук Анна Анатоліївна
Керівник Борисова Т.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Рецензент Аліксійчук О.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент

м. Кам'янець-Подільський
2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА	
1.1. Хоровий спів як явище музичної культури	8
1.2. Зміст, структура і специфіка уроків мистецтва у початковій школі	18
1.3. Вікові особливості сприйняття та виконання вокально-хорової музики молодшими школярами	28
Висновки до I розділу	41
РОЗДІЛ II	
МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА	
2.1. Діагностика стану сформованості вокально-хорових умінь і навичок учнів початкових класів.....	42
2.2. Методичний інструментарій формування вокально-хорових умінь і навичок молодших школярів на уроках мистецтва у початковій школі.....	55
2.3. Хід і результати дослідно-експериментальної роботи з формування вокально-хорових умінь і навичок молодших школярів на уроках мистецтва	76
Висновки до II розділу	81
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із головних завдань освітньої політики на сьогоднішній день є створення умов для досягнення нової якості освіти відповідно до актуальних і перспективних потреб сучасного життя. Це, в першу чергу, залучення дитини до творчості у різних сферах життєдіяльності, формування її творчої індивідуальності, активізація її креативного мислення, які сприяють прогресивному розвитку особистості, здатної перетворювати навколишню дійсність у відповідності із динамічними змінами соціуму й власними потребами.

У нинішній час в теорії та практиці музичної педагогіки все гостріше постають питання пошуку дієвих та ефективних форм і методів навчання дітей молодшого шкільного віку на уроці мистецтва в загальноосвітній школі. Музичні заняття можна визнати своєрідним індикатором ефективності застосовуваних педагогічних методів, так як через ці заняття в школі проходять без винятку всі учні. У навчанні музики на даний час умовно можна виділити кілька провідних видів діяльності: слухання музики, хоровий спів, імпровізація, гра на музичних інструментах тощо. Серед них методично широко розкриті слухання музики і спів.

Музична освіта відіграє важливу роль у духовному становленні людини. Особливе місце у цьому процесі займає вокальне і хорове виховання підростаючого покоління. Але щоб домогтися необхідного високого рівня вокально-хорового виконання, необхідна велика педагогічна робота з співаками. Учні необхідно виховувати з самого раннього віку, розвиваючи у них необхідні вокальні та хорові уміння й навички.

Однак, за всієї різноманітності й повноти фундаментальних досліджень, питання науково-методологічного та методичного обґрунтування процесів формування вокально-хорових умінь і навичок школярів під час вивчення мистецьких дисциплін і освоєнні конкретних напрямків позанавчальної діяльності на сьогоднішній день розроблені недостатньо.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Закономірності, принципи творчого саморозвитку особистості, методичні підходи до естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами вокально-хорового навчання знайшли своє відображення в роботах Н. Добровольської, Л. Жарової, І. Зеленецької, Я. С. Кушки, Л. Масол, М. Михайлової, Т. Овчинікової, Н. Орлової, В. Орлова, Г. Струве, В. Соколова, О. Ростовського, В. Шацької, О. Шувалової, Л. Хлебнікової та інших.

Різноманітні питання виховної, творчої й організаційної роботи у дитячих хорах розглядалися у роботах відомих педагогів-хочейстерів – Л. Абелян, Л. Жарової, Г. Струве, Г. Перештейльнас, А. Пономарьової, В. Попова, В. Соколова, В. Сафонової, Г. Урбанович, В. Іонової, І. Зелененької, Т. Овчиннікової, А. Філатової та інших.

Типологію, структуру і методику проведення уроків художньо-естетичного циклу, зокрема уроків мистецтва, розглядали С. Коновець, Л. Масол, Г. Падалка, Г. Полякова, О. Рудницька.

У наукових та методичних працях Ю. Алієва, О. Апраксіної, А. Менабені, Н. Добровольської, В. Попова та інших висвітлюються зміст і особливості вокально-хорової роботи з молодшими школярами. Ними були розроблені численні практичні рекомендації щодо здійснення цього процесу в різних умовах функціонування системи освіти.

Однак, вокально-хорова діяльність, значення якої для розвитку творчих здібностей особистості очевидне, до теперішнього часу не досліджена у тій мірі, в якій це дозволяло б педагогам цілеспрямовано підбирати найбільш продуктивні для розвитку вокально-хорових здібностей школярів засоби, форми і методи роботи.

Таким чином, існує виражене протиріччя між великою кількістю теоретичних і практично-орієнтованих досліджень у даній галузі і дефіцитом науково обґрунтованих методичних розробок, присвячених формуванню вокально-хорових умінь і навичок в процесі навчання школярів на уроках

мистецтва. Саме визначене протиріччя становить проблему нашого магістерського дослідження.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та дослідити ефективність системи вправ, прийомів і методів формування вокально-хорових умінь і навичок молодших школярів на уроках мистецтва.

Об’єкт дослідження – музичне навчання і виховання молодших школярів у початковій школі.

Предмет дослідження – методичний інструментарій формування вокально-хорових умінь і навичок учнів початкових класів на уроках мистецтва.

Завдання дослідження:

1. На основі вивчення наукових джерел проаналізувати хоровий спів як явище музичної культури.

2. З’ясувати особливості змісту, структури і специфіки сучасних уроків мистецтва у початковій школі.

3. Дослідити вікові особливості сприйняття та виконання вокально-хорової музики молодшими школярами.

4. Провести констатувальний експеримент з дослідження вокально-хорових здібностей та навичок молодших школярів.

5. Розробити методичний інструментарій формування вокально-хорових умінь і навичок школярів на уроках мистецтва у початковій школі.

6. Проаналізувати результати запровадження методичного інструментарію формування вокально-хорових навичок школярів на уроках мистецтва у початковій школі.

Методи наукового дослідження.

Під час виконання дослідно-експериментальної роботи застосовувались такі методи наукового дослідження:

– аналіз наукових джерел з мистецтвознавства, психології, педагогіки та музичної педагогіки;

– аналіз навчальної програми курсу «Мистецтво»;

- педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний);
- методи статистичного опрацювання дослідно-експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження: Калинівська загальноосвітня школа I - III ступенів Броварського району Київської області.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати і висновки дослідження можуть застосовуватися під час розробки навчально-методичної літератури з питань дитячої вокально-хорової діяльності, шкільних програм і програм гурткової роботи. Окремі елементи запропонованого методичного інструментарію можуть використовуватись у процесі вокально-хорової діяльності учнів на шкільних уроках мистецтва, а також у процесі репетиційної роботи з дитячими хоровими колективами закладів позашкільної музичної освіти та дозвіллевих центрів та установ.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом доповідей на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка(2020р.). Тема доповіді: «Естетичне виховання молодших школярів засобами хорового співу»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання». 18-19 березня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді «Методичні засади формування дикційно-артикуляційних умінь і навичок учасників шкільного дитячого хорового колективу»; VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти». 16-17 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді: «Використання технологій навчання у процесі роботи над чистотою вокальної інтонації учасників дитячого хорового колективу»; Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи». 24 квітня 2020 року, м. Умань. Тема доповіді: «Методичні засади активізації творчої діяльності молодших школярів у процесі вивчення хорових творів сучасних українських композиторів»; III Всеукраїнській

науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості». 15-16 лютого 2020 р., м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді: «Використання елементів хорового сольфеджіо у процесі роботи з учнівським хоровим колективом»; II Регіональній науково-практичній конференції «Гадей Ганицький і Поділля» (до 175-річчя від дня народження українського композитора, скрипаля, диригента, музично-педагогічного і культурного діяча). 17-18 жовтня 2019 р., Кам'янець-Подільський. Тема доповіді: «Діяльність хорових колективів Поділля кінця XX-початку XXI ст.».

Публікації. Окремі теоретичні положення магістерського дослідження віддзеркалено в одній одноосібній науковій публікації: «Естетичне виховання молодших школярів засобами хорового співу».

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 94 сторінки друкованого тексту, з них 86 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 70 найменувань.

ВИСНОВКИ

Виконана магістерська робота присвячена вирішенню актуальної для музичної педагогіки проблеми формування вокально-хорових умінь і навичок учнів початкових класів на уроках мистецтва у початковій школі.

- 1) У результаті аналізу наукових джерел з'ясовано, що хоровий спів є унікальним явищем музичної культури. Вродовж багатьох століть людство за допомогою гуртового співу прагнуло передавати свої думки, емоції і почуття, морально-етичні та естетичні ідеали. У хоровій музиці закарбовувались та передавались наступним поколінням найяскравіші сторінки історичної пам'яті народу. Український народ має багатолітні традиції хорового співу, багату скарбницю високохудожніх зразків хорової народної та професійної музики, високу культуру хорового співу, визнану у всьому світі. Належно оцінюючи значний потенціал хорового співу для розвитку особистості, прогресивна музично-педагогічна спільнота використовує його у якості основи для різноманітних вітчизняних та закордонних систем музичного навчання і виховання.
- 2) Встановлено, що у процесі вокально-хорової діяльності учні вчаться природно і правдиво передавати в звуці найтонші відтінки людського настрою, що є вищим рівнем, вищим ступенем вокальної майстерності; розвивають музичний слух, почуття ритму, пам'ять, удосконалюють дикцію і культуру мовлення. Крім того, залучення до виконання кращих зразків хорової музики дозволяє сформувати у дітей низку моральних чеснот, активізувати їх духовні прояви, прищепити виховати художній смак та розвинути їх естетичну сферу.
- 3) Дослідивши роль хорового співу в структурі сучасного уроку мистецтва, ми дійшли висновку, що він є одним із обов'язкових видів навчальної музичної діяльності в усіх сучасних програмах з «Мистецтва» (змістова лінія «Музичне мистецтво»). Науковці і музичні педагоги рекомендують ставити принцип інтересу до музики (зокрема

до хорового співу) на чільне місце для досягнення мети загальної музичної освіти школярів. До музичної діяльності включають виконавську (вокально-хорову діяльність), яка виступає у нерозривному взаємозв'язку з іншими формами роботи на уроці мистецтва. Науковці наголошують на обов'язковості хорового співу на кожному уроці мистецтва і відзначають його важливість у вирішенні завдань музичного навчання і виховання учнів початкових класів.

- 4) На основі опрацювання психолого-педагогічної наукової літератури з'ясовано, що молодший шкільний вік є найбільш відповідальним етапом шкільного дитинства. Основні досягнення цього віку обумовлені провідним характером навчальної діяльності. Повноцінне проживання цього віку, його позитивний і дієвий характер, є необхідними підвалинами, на яких вибудовується подальший розвиток дитини як активного суб'єкта знань і різних видів діяльності. Основне завдання дорослих у роботі з дітьми молодшого шкільного віку – створення оптимальних умов для розкриття і реалізації можливостей дітей з урахуванням індивідуальності кожної дитини.
- 5) У межах дослідно-експериментальної роботи було проведено констатувальний експеримент на основі авторської діагностичної методики О.А. Зюзіної. Виокремлено критерії і показники, визначено три рівні сформованості вокально-хорових умінь і навичок молодших школярів: низький, середній, високий. Встановлено, що на початку експерименту майже для половини дітей характерним є середній рівень сформованості вокально-хорових умінь і навичок.
- 6) Під час формувального експерименту впроваджувався на уроках мистецтва розроблений нами методичний інструментарій формування вокально-хорових умінь і навичок учнів початкових класів, який було укомплектовано у вигляді програми вправ і завдань. Розроблена нами експериментальна програма є поетапною. Мета першого етапу: розкрити співацький голос дитини через елементарну вокальну та

хорову діяльність (виконання дитячих пісень, пісень з мультфільмів та казок, українських народних пісень і примовок). Мета другого етапу: сформувати в учнів основи вокально-хорових умінь і навичок через ускладнення репертуару, ритму і метра, використання голосових імпровізацій, пунктирного ритму, дво- і триголосся. Мета третього етапу: удосконалення вправності учнів у виконанні хорової музики, розширення обізнаності у царині хорового мистецтва, правил якісного виконання хорових творів.

- 7) Для перевірки ефективності впровадженого методичного інструментарію формування вокально-хорових умінь і навичок молодших школярів було проведено контрольну діагностику, в результаті якої встановлено позитивні зрушення наприкінці експерименту у обидвох групах. Однак, кількісний та якісний аналіз діагностичних даних засвідчив переваги експериментального навчання над традиційними методиками формування досліджуваних умінь і навичок на уроках мистецтва у початковій школі. Відповідно, отримані результати доводять ефективність розробленого методичного інструментарію формування вокально-хорових умінь і навичок дітей і дозволяють пропонувати його у якості додаткового засобу, здатного урізноманітнити існуючі методики вокально-хорової роботи з молодшими школярами.

Проблема формування вокально-хорових умінь і навичок учнів початкових класів є складною і багатогранною. Виконане магістерське дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми. Подальшої її наукової розробки потребують такі напрямки, як активізація інтересу молодших школярів до вокально-хорової діяльності, використання сучасних технічних інновацій у вокально-хоровій роботі із школярами, підготовка учнівських хорових колективів до концертно-сценічної діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. Москва : Просвещение, 1983. 112с.
2. Аліксійчук О. С. Методика проведення підсумкових уроків мистецтва в основній школі. / *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. Ред. Лабунець В.М.], 2019. Вип.26 (1-2019). Ч.2. С. 10-15.
3. Аліксійчук О. С. Підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва до вокально-хорової роботи учнів початкової школи в процесі проходження педагогічної практики / Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва: теорія і практика формування вокально-хорових умінь та навичок: монографія / М.А. Печенюк та ін. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. С. 73-96.
4. Аліксійчук О. С., Афанасьєва Л. В. та ін. Морально-естетичне виховання учнів початкової школи засобами народної музики як проблема педагогічної теорії і практики / *Історія, теорія та практика сучасних гуманітарних наук* : монографія / [Л.В. Афанасьєва та ін.]; за заг. ред. Т.В. Мартинюк, Н.В. Ігнатенко. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2016. С. 330-340.
5. Апраксина О. А. О деятельности А. Н. Карасева / *Из истории музыкального воспитания*. Москва: Просвещение, 1990. С. 49-55.
6. Архімович, Л. М.В. Лисенко. Життя і творчість. Київ : Музична Україна, 1968. 244 с.
7. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении образовании. Изд. «Музыка» Москва, 1973. 143 с.

8. Бабіченко Н. О. Формування вокально-хорових навичок підлітків у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2018. 20 с.
9. Батурина Т.Н. О музыкально-педагогической деятельности С.В. Смоленского / Из истории музыкального воспитания. Москва : Просвещение, 1990. С.38-43.
10. Бермес І. Репертуар дитячого хору як педагогічна проблема. *Молодь і ринок* : щомісячний науково-педагогічний журнал. 2015. №9 (128).
11. Бермес І. Хоровий спів як виховний засіб: теоретичний аспект. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2008. Вип. 14. С. 150-156
12. Бермес І., Полюга В. Хорове мистецтво України та його подвижники: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дрогобич, 20-21 жовтня 2016 року / редкол. : І. Л. Бермес, В. В. Полюга. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2016. 325 с. URL: http://dspu.edu.ua/?page_id=5182.
13. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ : Університет, 2011. 320 с.
14. Білозьорова, Ю. О. Зарубіжні школи естрадного вокалу та їх вплив на розвиток вітчизняних вокальних шкіл : магістерська робота; науковий керівник Н.А. Фоломєєва. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2018. 95 с.
15. Велігура, О. О. Зміст співацьких навичок учнів молодшого шкільного віку загальноосвітніх закладів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2015. Вип. 124. С. 70-73.
URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=21.
16. Гончаренко Ю. В. Моніторинг процесу викладання хореографії у системі загальноосвітніх закладів України. URL:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2006_11_1/doc_pdf/Goncharenko_st.pdf.

17. Грица С. Фольклор у просторі та часі. Тернопіль: Астон, 2000. 328 с.
18. Гродзенська Н. Школьники слушают музыку. Москва, 1969. 209 с.
19. Громов Е. С. Природа художественного творчества. Москва : Просвещение, 1986. 239 с.
20. Дем'янюк Н. Про методику вокально-хорової роботи Д.Є. Огороднова та необхідність її впровадження. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*. 2005. Вип. 3 (42). С. 228-233.
21. Дем'янюк О. Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів: навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 64 с.
22. Дмитренко А. Дзвінки дитячі голоси. *Музика*. 1975. №2. С. 30-32.
23. Добровольская Н. М., Орлова Н. Д. Что надо знать учителю о детском голосе. Москва : Музыка, 1972. 58 с.
24. Живі сторінки української музики. Київ : Наукова думка, 1965. 195 с.
25. Завадська Т. М. Об'єктивні та суб'єктивні фактори формування музично-естетичного досвіду молодших школярів / *Музичне мистецтво у духовному розвитку особистості*. Чернігів, 1993. С.52-57.
26. Зязюн І. А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*: зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 1. С. 11-19.
27. Кабалецкий Д. Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы / *Программа по музыке (с поурочной методической разработкой) для общеобразовательной школы. 1-3 классы*. Москва, 1980. 112 с.
28. Карпінська Т. В. Розвиток змісту музично-фольклористичних дисциплін у системі вищої музичної освіти (20-ті роки ХХ – поч. ХХІ ст.): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2006. 20 с.

- 29.Ковалик, П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду Київської хорової школи): автореф. дис. канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.03. Київ, 2002. 18 с.
- 30.Коваль Л. Г. Взаимодействие учителя и учащихся в процессе формирования эстетических отношений средствами музыкального искусства: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Киев : КГПИ им. Горького, 1991. 48 с.
- 31.Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка. Соціальна робота: навч. посібник. Київ : ІЗМК, 1997. 392 с.
- 32.Ковальова С. В. Розвиток творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 294 с.
- 33.Козаренко О. Українська духовна музика і процес становлення національної музичної мови. Київ, 2000. Вип.1. С. 139-155.
- 34.Коломоець О. М. Хорознавство: навч. посіб. Київ : Либідь, 2001. 168 с.
- 35.Кошиць О. Хоровий спів в Україні. Культура і життя. 1995. С. 2.
- 36.Кулагина И. Ю., Коллюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Сфера, 2001. 464 с.
- 37.Лебедева, Н. В. Развитие вокально-хоровых навыков у школьников на уроках музыки. *Муниципальное образование: инновации и эксперимент.* 2011. № 3. С. 60–62.
- 38.Мартинюк А. К. Диригентсько-хорова освіта в музичній культурі України другої половини ХХ ст.: автореф. дис. канд. мист-ва: спец. 17.00.01. Харків, 2001. 20 с.
- 39.Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво : підручник для 1 класу. Київ : Генеза, 2018. 144 с.
- 40.Масол Л. М. Вивчення музики в 1-4 класах: навчально-методичний посібник для вчителів. Харків : Скорпіон, 2003. 144 с.

41. Масол Л. Нова українська школа: Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2019. 208 с.
42. Масол Л. Новий стандарт мистецької освіти: науковий коментар до основних змін. URL:
http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CD6IQFjAB&url=http%3A%2F%2Floippopochklass.edukit.lg.ua%2FFiles%2Fdownloads%2Fmystectvo.doc&ei=AUMoUvyJB5HLswb_kICYDg&usg=AFQjCNEYUEAfQzNhu_2YiDg6q5LVIJitaA.
43. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво : підручник для 2 класу. Київ : Генеза, 2019. 112с.
44. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво : підручник для 3 класу. Київ : Генеза, 2020. 128 с.
45. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. 2 клас. Конспект-конструктор уроків мистецтва : доміанти змісту і методики класу. Київ : Генеза, 2019. 80 с.
46. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
47. Методичні рекомендації про викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 2020/2021 навчальному році на уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>.
48. Мистецтво розвитку особистості / за ред. Н. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с.
49. Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, ДЗ «Луганський

- національний університет імені Тараса Шевченка». Луганськ: Янтар, 2012. 235 с.
50. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. з навчанням українською мовою. Образотворче мистецтво. 1-4 класи. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2011.
51. Огороднов Д. Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе / Из истории музыкального воспитания. Москва : Просвещение, 1990. С. 126-129.
52. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч.-метод. посіб. 2-е вид., доп. Тернопіль, 2011. 216 с.
53. Світайло С. В. Методика роботи з дитячим хоровим колективом : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів III–IV рівня акредитації. Київ : Унів. коледж Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка, 2016. 140 с.
54. Сергеев А. А. Воспитание детского голоса / под ред. В.А. Багадунов. Москва : АПН РСФСР, 1950. 167 с.
55. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К.: 28 Міленіум, 2006. 346 с.
56. Смирнова Т. А. Хорознавство (історія, теорія, методика) : навчальний посібник; видання третє, доповнене. Харків: ХНПУ : «Федорко», 2018, 212 с.
57. Стріхар О. Зародження та розвиток дитячого хорового співу. Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2007. С. 13-15.
58. Стріхар О. Розвиток вокально-хорового навчання в Україні у XVIII ст. *Педагогічні науки: збірник наукових праць Миколаївського державного університету*. Миколаїв, 2006. Вип. 12. Том 3. С. 74-76.
59. Струве Г. А. Школьный хор : кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1981. 200 с.

60. Сугоняко П. О. Розвиток вокально-хорових умінь та навичок учнів підліткового віку на уроках музичного мистецтва: дипломна робота; науковий керівник Л.О. Булатова. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. 95 с.
61. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programidlya-pochatkovoyi-shkoli>.
62. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 528с.
63. Черкасов В. Ф. Вокально-хорова робота й формування співацьких навичок учнів на уроках музичного мистецтва. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. Кіровоград, 2012. Вип. 107 (1). С. 26-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%281%29_6.
64. Черкасов, В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч. посіб. Тернопіль, 2014. 472 с.
65. Чесноков П. Хор и управление им. Москва : Музгиз, 1961. 224 с.
66. Шарко В. Д. Сучасний урок: Технологічний аспект : посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.
67. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX –початок XXI ст.): монографія. Київ : Генеза, 2005. 592 с.
68. Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики. Київ : Музична Україна, 1980. Ч. 1. 198 с.
69. Юрчук С. В. Робота над вокально-хоровими навичками: метод. посіб.; Хмельницький : Хмельницький державний центр естетичного виховання учнівської молоді, 2011. 22 с.

70. Ятло Л. Принципи співацького звукоутворення та деякі особливості роботи над ним в дитячому хорі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 23. С. 111-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_23_21.